

УДК 159.9.01:37.036.5

**РОЛЬ КРЕАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ
ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ**

Кандидат психологічних наук, доцент Шандрук С. К.

Тернопільський національний економічний університет, Україна,
м. Тернопіль

Розглянуто теоретичні основи розвитку професійних творчих здібностей та креативності майбутніх практичних психологів. Представлено основні наукові підходи до розуміння творчого потенціалу психолога-професіонала. Визначено принципи розробки системи роботи з розвитку креативності та творчих професійних здібностей студентів-психологів. Виокремлено креативність як особистісну характеристику, як реалізацію професіоналом власної індивідуальності у ході виконання виробничих завдань. Доведено різноаспектне бачення сутності професійних творчих здібностей, яке інтегрується в категорії творчої особистості. Повновагомо розкрито роль креативності та творчих здібностей у професійному становленні психолога-професіонала.

Ключові слова: креативність, особистість, професійні творчі здібності, підготовка фахівців, творча активність, творчий потенціал.

Шандрук С. К. Роль креативности и творческих способностей в профессиональном становлении будущих практических психологов / Тернопольский национальный экономический университет, Украина, Тернополь.

Рассмотрены теоретические основы профессиональных творческих способностей и креативности будущих практических психологов. Представлены основные научные подходы к пониманию творческого потенциала психолога-профессионала. Определены принципы разработки системы работы по развитию креативности и творческих

профессиональных способностей студентов-психологов. Выделена креативность как личностная характеристика, как реализация профессионалом собственной индивидуальности в ходе выполнения производственных задач. Доказано разноаспектное видение сущности профессиональных творческих способностей, которое интегрируется в категории творческой личности. Весомо раскрыта роль креативности и творческих способностей в профессиональном становлении психолога-профессионала.

Ключевые слова: креативность, личность, профессиональные творческие способности, подготовка специалистов, творческая активность, творческий потенциал.

Shandruk S. K. The role of creativity and creative abilities in the professional formation of future practical psychologists / Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine.

Examined the theoretical basis of development of professional creative abilities and creativity of future practical psychologists. Submitted the basic scientific approaches to understanding the creative potential of a psychologist-professional. Detected the principles of designing the system of work on the development of creativity and creative professional abilities of students-psychologists. Singled out the creativity as personal characteristics, as the realization by the professional of his own individuality in the course of fulfillment of production problems. Proved the different-aspect vision of the essence of professional creative abilities which integrates into the category of creative personality. Full-weighty disclosed the role of creativity and creative abilities in the professional formation of psychologist-professional.

Key words: *creativity, personality, professional creative abilities, training of professionals, creative activity, creative potential.*

Постановка проблеми. Сучасний стан ефективності української освіти відображає суперечності між соціальним замовленням суспільства на

фахівців, спроможних професійно і компетентно організувати роботу, і відсутністю такого рівня якості освітньої підготовки у ВНЗ України. За таких умов принципового значення набуває пошук нових підходів до підвищення ефективності організації навчання у ВНЗ з орієнтацією на його якісні аспекти, причому маємо на увазі не лише формування професійності майбутніх фахівців, а водночас розвиток їх креативності та творчих здібностей.

Крім того незаперечно, що освіта тривалий час була зорієнтована на середнього учня, а професійна та ВНЗівська – на середнього студента, тому розробка програм, системи навчання для підготовки креативних фахівців загалом, а працівників психологічної сфери зокрема, набуває неабиякої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток наукових досліджень стосовно творчого потенціалу особистості зреалізовувався в руслі розробки концепцій креативності (Д. Б. Богоявленська, Е. Боно, Дж. Гілфорд, С. Торранс, О. М. Матюшкін С. О. Сисоєва та ін.), здібностей, обдарованості, творчого мислення, розвитку творчої особистості зробили (В. М. Дружинін, А. Б. Коваленко, Г. С. Костюк, В. А. Крутецький, Н. С. Лейтес, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, С. Л. Рубінштейн, К. К. Платонов, Я. О. Пономарьов, В. Д. Шадріков, А. В. Фурман та ін.).

Виклад основного матеріалу. Кожна людина, досягаючи соціальної зрілості на тривалому етапі молодості, більшою чи меншою мірою усвідомлює, що її особисте життя реально належить двом світам: матеріальному, фізичному, де панують поведінка, діяльність, спілкування, тобто реальні форми багатоманітного земного практикування за наявних обставин суспільного повсякдення, і водночас ідеальному, метафізичному, де владарюють мислення, свідомість і самосвідомість, свобода і творчість, себто ідеальні сутності і форми духовного оприявнення космічної (божественної) енергетики у психодуховній екзистенції особистості. Мовиться, власне, про діалектичне поєднання в кожному із нас, здавалося б, непоєданого –

дійсності мислення і реальності діяльності, відеальнених смислоформ свідомості і практико унаявлених учинкових актів та діянь, неочевидно потойбічного й емпіричного посеїбічного, врешті-решт вічного, котре є “зараз-і-завжди”, та ситуаційного, яке плінне й миттєве мов екзистенційний зріз буття “тут-і-тепер” [1].

У будь-якому разі, зважаючи на сказане, загальним знаменником або визначальним принципом справжньої професійної майстерності фахівця психологічного профілю є повноцінна соціальна мислєдіяльність, котра повновагомо уможлиблює професійне становлення і базується на взаємодоповненні сформованих чотирьох складниках:

- фундаментальних знаннях випускника ВНЗ із царини теоретичної і прикладної соціології, загальної, соціальної і вікової психології, теорії, методології і технологій соціальної роботи, психокультури української ментальності, основ побудови громадянського суспільства і демократичного державотворення;

- добре освоєних особистістю норм, сформованих уміннях і відпрацьованих навичках досконалої професійної діяльності, що системно характеризують її як компетентного фахівця певного напрямку соціальної професійності, котрий не лише спроможний ефективно вирішувати буденні завдання ділового повсякдення, а й знаходити оптимальні розв’язки практичних проблемних ситуацій та особистих проблем;

- самісно надбаних цінностях та психодуховних формах або екзистенціалах людського одухотвореного життєзреалізування (святість, свобода, віра, надія, любов, творчість, відповідальність, сумління, добротність, правдивість, толерантність, емпатійність і т. ін.), які не привласнюються через канал зовнішнього освітнього чи виховного впливу, а вирощуються особистістю майбутнього професіонала зсередини, тобто власним сутнісним Я як самодостатньою психодуховною субстанцією, котра здатна не тільки адекватно відфільтрувати будь-який соціоінформаційний

вплив явного чи прихованого довкілнєвого тиску, а й синергійно самоорганізуватися і рекурсивно саморозвивати саму себе;

- розвиненому професійному мисленні як найголовнішому особистісному ресурсі угледіння, постановки, оптимального розв'язання і своєчасного зняття нагальних проблем професійного повсякдення; у цьому разі знаннєво-компетентнісна база і ціннісно-духовний ресурс особистості фахівця є тим різноякісним матеріалом, котрим оперує вказане мислення задля побудови ідеальних моделей діяльності і вчинення та їх наступної проєкції на завжди недосконалий світ конкретного суспільного життя з метою його поліпшення та згармонізування [2].

Водночас повноцінне професійне становлення майбутніх практичних психологів, враховуючи специфічність професійної діяльності та індивідуально-психологічних особливостей кожного студента, неможливе без наявності в останнього професійних творчих здібностей та креативності.

Інтерес до проблеми стосовно креативності та творчих здібностей не згасає, а навпаки, все більше зростає. Потреба зрозуміти природу креативності виникла як наслідок необхідності впливати на творчу діяльність з метою підвищення її ефективності. Людина протистоїть світові як самостійна творча сила, котра здатна осягати і перетворювати цей світ. Саме у здатності до творчості постає зміст буття людини як культурно-історичної особистості. Творча особистість завжди сама прагне до нового, залучає інших до участі в оновленні суспільства, соціальна спадщина якого складається з продуктів індивідуальної діяльності. Як зазначає В.В.Рибалка, творча особистість є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства, оскільки для неї характерна висока продуктивність, результативність особистісно та суспільно значущої творчої праці, завдяки чому людство робить черговий крок у своєму прогресі [3, с.3]. Творчим людям притаманні такі особистісні риси, як незалежність, яка виявляється в неконформності суджень і оцінок; відкритості розуму – готовності до сприйняття нового і незвичного; висока толерантність до невизначених ситуацій, конструктивна

активність в цих ситуаціях; розвинуте естетичне почуття, прагнення до краси.

У сучасній науковій літературі креативність визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно нового продукту, такого, який вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю (при цьому зазначається, що творчість – специфічна властивість людини, а тому без творця-суб'єкта, себто креативної особистості, здійснюватися не може). Саме у такому аналітичному розрізі креативність стала предметом вивчення для багатьох зарубіжних і вітчизняних психологів, зокрема, Д.Б. Богоявленської, Е. Боно, Дж. Гілфорда, В.М. Дружиніна, Г.С. Костюка, К.К. Платонова, Я.О. Пономарьова, Є. Торранса, О.М. Матюшкіна, О.В. Морозова, Д.В. Чернілевського та ін.

Підкреслимо, що суть креативності полягає у спроможності людини продукувати неординарні та нестандартні ідеї, уникати у мисленні традиційних схем, оперативно ставити і знаходити способи розв'язання проблемних ситуацій і задач.

Отже, креативність – це здатність особистості до створення нового в духовному чи матеріальному вимірах життя, це основа розвитку економіки, важливий фактор створення суспільства знань, а тому й обов'язковий атрибут компетентності і професійної майстерності майбутніх практичних психологів.

Особливий інтерес викликають твердження учених стосовно творчих здібностей особистості. Творча спроможність виступає як вроджена потреба і у такому розумінні вона може бути уподібнена інстинкту. Ця потреба притаманна величезній більшості людей. Вона може виявлятися у вигляді окремих спроможностей у однієї людини або блискучого таланту в іншій, але важко знайти індивіда, повністю позбавленого цієї дорогоцінної якості. Здатність до творчості – це найвищий дар, яким нагородила людину природа на безмежно тривалому шляху її еволюційного розвитку. Проте, існує і протилежна думка. Вважається, що розвиток здібностей людини не є

генетично зумовленим. Творчі здібності – це не природний дар, а результат історичного розвитку людства. Людина при народженні позбавлена свідомості, не має природних ідей, людських рис, людських здібностей [4, с. 2-6].

Основними принципами розробки системи роботи з розвитку креативності та творчих здібностей особистості майбутніх практичних психологів вважаємо: принципи особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх працівників психологічної сфери, принцип історизму, принцип гуманізації, принцип духовності, принцип психологізації, циклічно-вчунковий підхід, принцип наступності, принцип єдності соціалізації та індивідуалізації, принцип екологізації, принцип суспільно-особистісного прагматизму та партнерства, принцип еврилогізації. Розглянемо зазначені вище принципи детальніше.

Принцип історизму полягає у тому, що давні традиції ставлення до особистості як до суб'єкта, активного учасника освітнього процесу повинні включатися та використовуватися у сучасних умовах підготовки майбутніх практичних психологів.

Принцип гуманізації у професійній підготовці студентів-психологів конкретизується в наступному: сприяння особистісному розвитку кожного студента; запровадження в освіті діалогічних засад, котрі зреалізуються на різних рівнях – міжособовому, міжгруповому, міжкультурному, внутрішньо-особистісному; надання студентові достатнього обсягу свободи і дієвої допомоги у здобутті внутрішньої свободи; поєднання гуманістичного переосмислення перспективних функцій освіти з гуманізацією сьогоденного життя кожного студента, любов'ю та повагою до нього з боку викладачів, індивідуалізацією інноваційних педагогічних впливів на нього стимулюванням розвитку його суб'єктних якостей; реалізацію у професійній освіті загальних і особливих вимог до гармонійного розвитку особистості – у поєднанні із врахуванням індивідуальних особливостей, перспектив і

прагнень кожного студента та його заохоченням до саморозвитку та творчої реалізації власного потенціалу.

Принцип духовності визначає необхідність включення до професійної підготовки майбутніх психологів комплексу психодидактичних засобів, які спрямовані на забезпечення духовного розвитку молоді в умовах ВНЗ.

Принцип психологізації професійної підготовки полягає у необхідності і доцільності суттєвого підвищення психологічної культури особистості практичного психолога.

Принцип циклічно-вчинкового підходу означає, що студент упродовж навчання в університеті проходить повний чотириланковий цикл учинку професійного становлення, а саме пізнавально-ситуаційний етап (перший курс), нормативно-мотиваційний (другий), ціннісно-діяльний (третій і четвертий) і духовно-післядіяльний (п'ятий курс), здійснюючи на кожному із них низку (зважаючи на перелік академічних і прикладних дисциплін) освітніх учинків різного спрямування – теоретичного, експериментального, дослідницько-пошукового, громадянського, соціокультурного, самоактуалізаційного тощо [5–7]).

Принцип наступності вимагає дотримання послідовності у навчанні, поступовості у засвоєнні справи. Даний принцип психодидактичне забезпечення та супровід професійного навчання і виховання, взаємної відповідності між стадіями онтогенетичного розвитку особистості студента-психолога та наявними у системі психологічної освіти ланками неперервної освіти.

Принцип єдності соціалізації та індивідуалізації вказує на те, що процес індивідуалізації виступає важливою стороною процесу соціалізації особистості майбутніх психологів, він можливий тільки через процес соціалізації, тільки на його основі і лише в умовах соціалізації здобувається матеріал, з якого будуються індивідуальні форми поведінки та професійної діяльності особистості психолога-професіонала.

Принцип екологізації розкриває цілісне розуміння особистості в єдності різних сторін її структури та її стосунків із довкіллям, що має виступати основним орієнтиром у розробці науково-практичних основ навчання і виховання в умовах неперервної професійної освіти практичних психологів.

Принцип суспільно-особистісного прагматизму та партнерства полягає в усвідомленні принципової залежності рівня життя суспільства від особистості і навпаки, благополуччя особистості від суспільства, сприяє розвитку міжособистісних ділових стосунків і відносин, що призводять до успіху в подальшій психологічній практиці.

Принцип еврилогізації вимагає використання евристичних методів навчання, які сприяють розвитку творчої активності, винахідливості, оскільки саме творчий характер навчальної діяльності може забезпечити особистісну спрямованість освітньої та професійної підготовки практичних психологів.

Отже, для професійного становлення практичного психолога доцільно вдосконалювати рівень його творчості, креативного потенціалу та творчих здібностей. З цією метою доцільним є розробка і зреалізування психодидактичних умов формування у студента-психолога суб'єктивної позиції в процесі професійної підготовки, розвиток його здатності не тільки сприймати і відтворювати знання, а водночас виконувати професійні завдання на високому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Професійне становлення особистості студента-психолога здійснюється у взаємодоповненні: а) здобутих ним фундаментальних наукових знань, б) сформованих базових професійних компетенцій, в) учинково актуалізованих творчих здібностей і розвиненої особистісної креативності, г) набору освоєних форм, методів, засобів та інструментів майбутньої психологічної діяльності. З цією метою потрібно реалізовувати у підготовці практичних психологів систему психодидактичних умов для розвитку

професійних творчих здібностей та креативності студентів психологічного профілю на засадах циклічно-вчинкового підходу.

Перспективу наступних наукових розвідок вбачаємо у поглибленому аналізі психодидактичних умов розвитку креативних та творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Література

1. Фурман А. В., Шандрюк С. К. *Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман, Сергій Костянтинів Шандрюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.*
2. Фурман А.В. *Теоретична модель гри як учинення / Анатолій В. Фурман // Наука і освіта. – 2014. – №5/СХХІІ. – С. 95–104.*
3. *Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: Науково-метод. посібник / За ред. В.В. Рибалки. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 388 с.*
4. Гуменюк О. *Методологія пізнання освітнього вчинку в контексті інноваційно-психологічного клімату / Оксана Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2012. – №1. – С. 47–81.*
5. Гуменюк О.Є. *Психологія Я-концепції: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.*
6. Гуменюк О.Є. *Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.*

References:

1. *Furman A. V., Shandruk S. K. Organizacijno-dijal'nisni igry u vyshhij shkoli: [monografija] / Anatolij Vasyl'ovych Furman, Sergij Kostjantynovych Shandruk. – Ternopil': TNEU, 2014. – 272 s.*
2. *Furman A.V. Teoretychna model' gry jak uchynennja / Anatolij V. Furman // Nauka i osvita. – 2014. – №5/SHHII. – S. 95–104.*

3. *Psychologija osobystisno orijentovanoi' profesijnoi' pidgotovky uchnivs'koi' molodi: Naukovo-metod.posibnyk / Za red.V.V. Rybalky. – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2002. – 388 s.*
4. *Gumenjuk O. Metodologija piznannja osvith'ogo vchynku v konteksti innovacijno-psychologichnogo klimatu / Oksana Gumenjuk // Psychologija i suspil'stvo. – 2012. – №1. – S. 47–81.*
5. *Gumenjuk O.Je. Psychologija Ja-koncepcii': [mono-grafija] / Oksana Jevstahii'vna Gumenjuk. – Ternopil': Ekonomichna dumka, 2002. – 186 s.*
6. *Gumenjuk O.Je. Teorija i metodologija innovacijno-psychologichnogo klimatu zagal'noosvith'ogo zakladu: [monografija] / Oksana Jevstahii'vna Gumenjuk. – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2008. – 340 s.*